

LOREDANA MARIA ILIN GROZIOU¹, ROMÂNIA

Cuvinte cheie: Oltenia, colac, simbolism, practică folclorică, tradiția creștină

Colacul-simbolism și ofrandă rituală. Interferențe între practica folclorică și tradiția creștină din Oltenia

Rezumat

În spațiul etnografic oltenesc, obiectul ritual care se caracterizează și particularizează printr-un simbolism bine definit este colacul. Acesta nu diferă compozițional, ci are doar dimensiuni și forme simbolice variate, ornamentate potrivit tradiției locale, fiind executat de femei specializate în arta “modelării aluatului”. Bogată și interesantă este categoria colacilor care marchează principalele momente ale vieții omului, dar și cei care se împart pentru sufletele morților, care potrivit tradiției revin printre cei vii la diferite sărbători de peste an. Mai trebuie menționați și colacii oferiți ca dar colindătorilor cu prilejul sărbătorilor de iarnă. Ritologia destul de bogată a acestuia, îl recomandă ca simbol al renașterii, al renovării, precum și al fertilității.

¹ Universitatea Craiova, România

Key words: Oltenia, knit-shaped bread, folkloric practice, Christian tradition

The Knot-shaped Bread and the Ritual Offering. Interferences Between the Folkloric Practice and the Christian Tradition from Oltenia

Summary

In the ethnographic space from Oltenia, the ritual object characterized and particularized through a distinct symbolism is the knot-shaped bread. This does not differ from the compositional point of view, but only in dimension and varied symbolic shapes, ornamented according to the local tradition and being made by women specialized in the art of “doe modelling”. Rich and interesting is also the category of the knit-shaped loaves of bread that mark the major moments in a man’s life, along with those that are doled for the souls of the deceased, who, according to the tradition, return among the living on the opportunity of different holidays along the year. We should furthermore mention the knot-shaped loaves of bread offered to the carollers during the winter holidays. Its thriving ritology recommends it as a symbol of the rebirth, renovation and also fertility.

Colacul – simbolism și ofrandă rituală. Interferențe între practica folclorică și tradiția creștină din Oltenia

La nivelul mentalului colectiv, obiectele rituale din mediul înconjurător sunt particularizate și identificate printr-un simbolism anume. Între aceste obiecte, individul instituie și coordonează un set de relații, aflate într-o permanentă interdependență care, o dată cu trecerea timpului, se constituie într-un sistem simbolic². Acesta poate oferi o imagine clară și profundă cu privire la modalitatea în care membrii unei colectivități acordă o valoare, în cazul de față simbolică, modului de viață și experiențelor trăite și dobândite pe parcursul derulării timpului.

Prezentul articol are ca punct de plecare cele afirmate de către Mircea Eliade, potrivit cărora, „un obiect sau o acțiune dobândesc o valoare și devin în același timp reale numai pentru că participă într-un fel sau altul la o realitate care le transcede (...) semnificația, valoarea lor nu se leagă de un dat fizic brut, ci de calitatea lor de a reproduce un act primordial, de a repeta un model mitic”³. Prin urmare, simbolurile fundamentale ale culturii tradiționale românești se identifică și se caracterizează atât printr-o plurivalență semantică, dar și printr-o permanentă și continuă revalorizare a acestora.

În spațiul etnografic oltenesc, obiectul ritual care concentrează un simbolism bine definit este colacul. Prezența colacului în numeroase practici rituale și ceremoniale dezvăluie virtuțile mitico-magice ale acestuia, nelipsite, de altfel, nici din planul vieții folclorice, unde acest obiect ritual ocupă un loc aparte. Cercetările recente de teren, în câteva așezări din Oltenia, dezvăluie un mănunchi de rituri, ritualuri și ceremonialuri, care promovează virtuțile colacului și îi descoperă funcțiile mitice, apotropaice, fertilizatoare și funerare. Prin urmare, cele constatate ne-au întărit convingerea că, prezentul demers, valorificând în egală măsură și cercetările anterioare, oferă un plus de informație și contribuie la cunoașterea identității noastre culturale. În ideea de a ne apropia de simbolismul colacului, performat în cazul obiceiurilor din ciclul calendaristic din arealul oltenesc, în continuare vom trece în revistă câteva exemple reprezentative din varietatea practicilor în care apare implicat.

Capacitatea colacului de a proiecta cadrul necesar intrării cu bine într-un nou interval de timp, ce se dorește a sta sub semnul înnoirii și al eficienței, este dezvăluită de o activitate rituală de excepție, desfășurată mai ales de *Crăciun*. Contextul este favorabil promovării unor obiecte simbol, toate cu semantică vastă, recunoscute ca atare de codul magic și religios. Dintre aceste obiecte, colacul apare puternic atașat ciclului solstițial de iarnă, segment temporal de excepție, marcat de regresivitate, dar și de schimbare, prin instaurarea unei noi ordini, când, printr-o suită de practici rituale și reprezentări ce amintesc de vechi sărbători sau de reprezentări precreștine, sunt activate virtuțile magice ale acestuia.

În zona Mehedinților, principala formă de colind practică este cea de ceată, agenții rituali fiind copiii, care devin adevărați „profeți și vestitori” ai mesajului divin, unelte puse din proprie

² Despre limbajul și funcțiile simbolului, rolul și sensul acestuia, despre relația simbol-simbolism, a se vedea: Ivan Evseev, *Cuvânt-simbol-mit*, Timișoara, Editura Facla, 1983; Mircea Eliade, *Imagini și simboluri*, București, Editura Humanitas, 1994; Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. I, București, Editura Artemis, 1994; Aurel Codoban, *Sacru și ontofanie*, Iași, Editura Polirom, 1998; Gilbert Durand, *Figuri mitice și chipuri ale operei*, București, Editura Nemira, 1998; Paul Ricoeur, *Despre interpretare*, București, Editura Trei, 1998; Vasile Avram, *Creștinismul cosmic – o paradigmă pierdută?*, Sibiu, Editura Saeculum, 1999; Delia Suiogan, *Simbolica riturilor de trecere*, București, Editura Paideia, 2006.

³ Mircea Eliade, *Mitul eternei reînnoiri*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1999, p. 12.

voință în slujirea lui Dumnezeu⁴. La temelia colindatului stă „principiul pe care se întemeiază rânduiala conviețuirii și a solidarității colective dintre satele noastre de obște: toți pentru unul și unul pentru toți. Ceata, ca entitate constituită, reprezintă întreaga colectivitate, după cum fiecare casă era o entitate a comunității. Ceata ura în numele tuturor, fiecăruia, propițiind belșug și acordând protecție implicit întregii comunități”⁵. Cu prilejul acestei sărbători a nașterii Mântuitorului, sunt antrenați toți membrii obștei, fără deosebire de vârstă, prin implicarea în diverse moduri la săvârșirea anumitor acte ceremoniale, urând, primind urări, oferind și primind daruri rituale.

Însemnul colindătorilor este *colinda*, un băț de alun sau de salcâm, adus din pădure încă de la începutul postului și uscat în sobă sau pe vatră. În dimineața de Ajun, bățul este decorat cu figuri geometrice, obținute prin afumare. Culorile contrastante rezultate – alb și negru – simbolizează lupta dintre întuneric și lumină, dintre moarte și viață. Mai trebuie menționat faptul că, fiecare colindător are asupra-i o *traistă*, numită, în zona Mehedinților, *săcui*, țesută în război din lână albă și neagră, modelul geometric frecvent întâlnit fiind romb⁶.

Așteptați cu bucurie în suflet de către gazde, colindătorii rostesc urări directe, mesajul pe care îl transmit fiind vestea nașterii Mântuitorului. Urările tradiționale sunt însoțite și de rituri de tipul magiei simpatetice sau imitative⁷, destinate să aducă belșug și prosperitate fiecărui membru al colectivității. Astfel, în vasul din care se împart colindeții (colăceii) se pun semințe de dovleac, floarea-soarelui, cânepă, grâu, porumb, fasole, orz, care se aruncă în curte asupra colindătorilor.

Ca formă a colindului, în această zonă se practică ritualul scormonirii focului, care este, de fapt, „o reminescentă a cultului soarelui”⁸. O parte dintre membrii cetei – numiți în această zonă *pițărâi* – ațâță focul din vatră cu ajutorul colindelor (bețe de alun sau salcâm, ramuri de tufe, numite *pui*), până se produc scânteile, apoi ating tavanul sau grinda, „acțiuni menite, în sfera gândirii magice, să ajute Soarele să-și recâștige puterea, luminozitatea și înălțimea pe bolta cerească”⁹. După adresarea urărilor, colindătorii sunt răsplățiți de către gazde cu mere, nuci sau bani, colaci calzi, de curând scoși din cuptor, numiți, în zona studiată, „colindeți”. Această împărțire a darurilor nu este numai o răsplată, ci „are scopuri magice; are caracter de vrajă”¹⁰, după cum remarca Petru Caraman. Această afirmație este susținută și de către Ofelia Văduva, care nota: „Dincolo de valoarea sa economică, socială sau culturală, darul este înzestrat cu valențele magice ale unui act ritual ce influențează gândirea și comportamentul prin simbolică, atitudine și gest, ca modalități complementare de exprimare a sentimentelor și, totodată, ca forme ale unei strategii de depășire a incertitudinii și nesiguranței în relațiile cu lumea înconjurătoare”¹¹. Se poate vorbi despre un schimb de daruri între colindători și gazdă – colindătorii oferă cântecul și primesc, în schimb, daruri alimentare¹².

⁴ Referitor la practicarea obiceiurilor de Crăciun din zona Mehedinților, vezi Loredana-Maria Ilin-Grozoiu, *Intersectarea tradiției populare cu tradiția religioasă în contextul practicării obiceiurilor de Crăciun din zona Mehedinților*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane «C. S. Nicolăescu-Plopșor»”, nr. 9/2008, p. 237-246.

⁵ Mihai Pop, *Obiceiurile tradiționale românești*, București, Editura Univers, 1999, p. 36.

⁶ Loredana-Maria Ilin-Grozoiu, *art. cit.*, p. 243.

⁷ Marcela Bratiloveanu Popilian, *Aspecte ale obiceiurilor de Crăciun din zona Mehedinților*, în „Arhivele Olteniei”, Serie Nouă, nr. 7/1992, p. 146.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Georgeta Nițu, *Simbolistica soarelui și a focului în obiceiurile calendaristice din Oltenia*, în „Arhivele Olteniei”, Serie Nouă, nr. 17/2003, p. 265.

¹⁰ Petru Caraman, *Colindatul la români, slavi și la alte popoare*, București, Editura Minerva, 1983, p. 371.

¹¹ Ofelia Văduva, *Pași spre sacru. Din etnologia alimentației românești*, București, Editura Enciclopedică, 1996, p. 7.

¹² Idem, *Magia darului*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 111.

Dintre toate aceste daruri, obiectul ritualic caracterizat printr-un simbolism cu totul deosebit este colacul. De cele mai multe ori, colacul este pus în legătură directă cu cultul morților, comuniunea cu spiritele tutelare ale strămoșilor realizându-se și prin ofrande alimentare. Această funcție se regăsește și în cadrul colindețelor, când întâlnim colacul rotund, simbol al Soarelui sau al Lunei, ofrandă rituală în numele unei eventuale regenerări. Astfel, gazda „dă de pomană”, pentru sufletul mortului, o colindă în capătul căreia este pus un colac mare, numit „colacul lui Dumnezeu”, rotund, gol la mijloc, în care este înfiptă o lumânare aprinsă și de care este legată o batistă. Ceilalți colindători primesc colăcei mici, rotunzi, plini la mijloc¹³.

Colac; foto: Felician Săteanu

Tot referitor la simbolismul colacului, trebuie trecută în revistă și secvența rituală a aprinderii focurilor în cuptoarele de lut pentru coacerea colăceilor, „care devine un gest magico-simbolic al renovării, al repetării Cosmogoniei. Se impune punerea în discuție a relației necopt-copt, ce devine identică cu relația dezechilibru-echilibru (...). Și, tot în acest context, trebuie adus în discuție faptul că acești colăcei fac parte din seria aluatului dospit, care ne propune o altă relație, cea dintre creștere-

¹³ Loredana-Maria Ilin-Grozoiu, *art. cit.*, p. 244.

descreștere, apărând ca simbol al depășirii unui stadiu primar și trecerea la un nivel superior”¹⁴. Coacerea colacului (pâinii) devine identică cu nașterea copilului, cuptorul fiind un „simbol al matricei feminine și al maternității în general”¹⁵.

Virtuțile mitico-magice ale colacului sunt evidente și în mediul rural al județului Olt, unde, în ajunul sărbătorii Sf. Ioan, înainte de asfințitul soarelui, se practică colindatul de Bobotează¹⁶. Astfel, colindătorii se strâng cete-cete și merg la acele case ale căror gazde au un sărbătorit cu numele de „Ioan”. Pregătiți cu busuic, împodobit cu fir roșu și cu panglică colorată, cu apă sfințită pe care o poartă într-o căldărușă, care, de asemenea, este înfrumusețată cu clopoței și cu tobe lucrate din ciururi de făină, peste care se așază o folie de nailon, copiii vin la casele sărbătoritorilor, unde rostesc de trei ori:

„Ieși Ioane, afară,
Să te botezăm,
Cu apă sfințită,
De la Dumnezeu”¹⁷.

Gazda îi poartă în casă, unde copiii își continuă colindele specifice acestei sărbători. La final sunt răsplățiți cu mere, colaci (covrigi), nuci, prăjituri și bani. La ieșirea din casă, rostesc de trei ori:

„Uraaaaaa,
trăiască Sfântul Ion!”¹⁸.

Acest obicei, legat de Bobotează, are o dublă semnificație: de alungare a spiritelor rele care bântuie libere de la Crăciun, dar și de atragere a belșugului.

Virtuțile fertilizatoare, apotropaice și de purificare a colacului sunt evidente și în practicile rituale de primăvară, vizate fiind activitățile agro-pastorale, racordate ciclului vegetal. Bunăoară, în ziua de 9 martie sunt întreprinse practici magice menite să promoveze fertilitatea, să protejeze culturile, animalele, ograda și casa, să armonizeze cele două paliere existențiale. Această zi este consacrată „celor 40 de mucenici”, sfinți martiri, ostași din cetatea Sevasta-Armenia, care în timpul împăratului Liciniu au fost condamnați să petreacă o noapte într-un lac înghețat¹⁹.

Tehnicile magice întreprinse urmăresc instaurarea armoniei în plan familial și comunitar, vizată fiind atât lumea pământeană, cât și a celor „trecuți la cele veșnice”, a căror memorie este reînviată prin intermediul ofrandelor rituale. Deoarece, conform gândirii magice, în anumite momente de vârf ale activității cosmice, spiritele subterane se întorc pe pământ, această zi prezintă și aspecte ale cultului morților. Pentru „sufletul celor adormiți” se împart colaci rituali, precum și alte alimente rituale. O relatare recentă din Stoicești, jud. Dolj, vine să contureze acest cadru ritual: „Dimineața devreme, după răsăritul soarelui, împărțim pentru cei morți ai noștri, colaci, lumânări și diferite mâncăruri de post. Azi îi cinștim și noi pe cei trecuți dincolo ai noștri și le dăm de pomană după obiceiul moștenit din moși strămoși”²⁰.

¹⁴ Delia Suiogan, *op. cit.*, p. 101.

¹⁵ Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Timișoara, Editura Amarcord, 1994, p. 46.

¹⁶ A se vedea Loredana-Maria Ilin-Grozoiu, *Datini și credințe de Bobotează din comuna Fălcoiu, județul Olt*, în „Arhivele Olteniei”, Serie Nouă, nr. 24/2010, p. 327-340.

¹⁷ Inf. Floarea Tănase, 78 de ani, Optași, jud. Olt, 2013.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Vezi Ioan M. Stoian, *Dicționar religios*, București, Editura Garamond, 1994.

²⁰ Inf. Maria Luță, 82 de ani, Stoicești, jud. Dolj, 2013.

Momentul este favorabil preparării unor alimente rituale, sub formă de aluaturi, la nivelul mentalului popular existând credința că spiritele cerealiere pot fi îmbunătățite și prin aceste ofrande, probabil „spirite” ale grâului, aduse sacrificiu unei zeități solare²¹, în schimbul căldurii atât de necesară fertilității pământului. În zona Mehedinților, se prepară *colăcei* (numiți și *bradoși*, *simți*, *moși*, *pupeze sau mucenici*), din aluat dospit, unși cu miere și cu nucă pisată, sub diverse forme. Numărul ofrandelor variază între nouă și patruzeci și patru, care reprezintă numărul colăceilor și al paharelor de vin ce trebuie împărțite.

Tot în legătură cu această sărbătoare se cuvine să menționăm și prepararea unor azime rotunde, unse cu miere, în mijlocul cărora este pus un bănuț de argint. Potrivit tradiției populare, cel care va găsi bănuțul va fi sănătos întregul an: „La noi aici, în Olt, preparăm cu o zi înainte niște pâinici rotunde, azime, iar în mijloc înfigem câte un bănuț de argint. După ce le scoatem din cuptor, le ungem cu miere, și, dacă avem, presărăm și nucă. Când mâncăm, cel care găsește bănuțul de argint va fi sănătos și bucuros tot anul”²².

Ziua de 23 aprilie, consacrată Marelui Mucenic Gheorghe, se impune printr-o activitate rituală de excepție. În vederea stimulării fertilității și fecundității, în zona Mehedinților, deasupra porții prin care intră animalele dis-de-diminează, după păscutul nocturn, se așază un colac rotund și o cunună de salcie, prin care, ulterior, se mulg animalele. Doi copii, așezați de o parte și de alta a animalului, rup din colac și dau să guste celor prezenți. Resturile rămase sunt împărțite animalelor²³.

Și în celelalte momente ale ciclului calendaristic sunt activate virtuțile magice ale colacului, cum ar fi, bunăoară, toamna, la Sâmedru (Sf. Dumitru), când, în jurul focului femeile împart colaci, mere și nuci.

Practicarea datinilor legate de obiceiurile calendaristice, de către locuitorii din arealul oltenesc, demonstrează că anumite forme ale tradițiilor populare s-au menținut de-a lungul timpului, concordând cu evenimentele relatate de Sfânta Scriptură și tradiția bisericească.

Colacul apare implicat și în ritologia ciclului vieții, demonstrând, și mai convingător, virtuți regeneratoare, integratoare și de consacrare. Etnologul și folcloristul francez Arnold Van Gennep, în lucrarea *Riturile de trecere*, consideră că acestea sunt fundamentate „pe niște tranziții”, „treceri” dinspre o lume anterioară vieții spre lumea complexă a celor vii și apoi spre cea de după moarte, toate acestea fiind însoțite de ceremonii și practici rituale²⁴.

Dintre secvențele care se succed în legătură cu desfășurarea ceremonialului privind nașterea, se distinge prin varietatea practicilor cea privind *Ursitoarele*²⁵, ființe supranaturale care sunt așteptate să ursească viața și norocul copilului, în cea de-a treia noapte, după naștere. După cum remarca Delia Sugoian, „este vorba însă despre o dublă încercare: pe de o parte copilul este integrat unui destin pământesc și, implicit, cosmic, pe de altă parte este integrat unui destin social”²⁶.

De pe masa ursitoarelor, ce prefigurează altarul încărcat cu ofrande, nu lipsește *turta*, cea care are funcția primordială de determinare a forțelor sacralului de a fi „bune ca pâinea”²⁷: „Eu când am fost moașă la o fetiță, am copt o pâine rotundă, mare, frumoasă, frământată din cocă de cozonac,

²¹ Ion Ghinoiu, *Vârstele timpului*, București, Editura Meridiane, 1988, p. 204.

²² Inf. Niculina Dumitru, 61 de ani, Vineți, jud. Olt, 2013.

²³ Loredana-Maria Ilin-Grozoiu, *Credințe și ritualuri legate de sărbătoarea Sfântului Gheorghe în zona Mehedinților*, în vol. „Mehedinți – Istorie, Cultură și Spiritualitate”, Drobeta Turnu-Severin, 2008, p. 528.

²⁴ Arnold van Gennep, *Riturile de trecere*, Iași, Editura Polirom, 1996.

²⁵ Zezi Anca Ceaușescu, *Câteva considerații cu privire la prima scaldă rituală și masa ursitoarelor*, în „Arhivele Olteniei”, Serie Nouă, nr. 17/2003, p. 273-278.

²⁶ Delia Suiogan, *op. cit.*, p. 114.

²⁷ Narcisa Alexandra Știucă, *În pragul lumii albe*, București, Centrul Național de Conservare și Valorificare a Tradiției și Creației Populare, 2001, p. 120.

căreia noi aici îi spunem turtă, pe care am făcut niște flori tot din aluat și am așezat-o pe masă în cea de-a treia seară de la naștere, înainte de scăpătatul soarelui. Acest obicei se ține pentru ca cel născut să fie ursit cu noroc, să aibă o viață îndelungată, lipsită de griji. Tot pe masă, am pus lângă colac, trei pahare cu apă și o strachină de pământ cu trei fructe, și trei linguri de lemn, un pix și o

Colac; foto: Felician Săteanu

carte – să fie copilul învățat, o oglindă, parfum – să fie curată și cochetă și ustensilele medicale pentru a se face medic. Fiecare ursătoare vine, bea câte un pahar cu apă, alege un fruct și sortește copilul. În această noapte, am dormit acasă în camera copilului, unde am pus masa cu ursătorile și am avut un vis care ne spune despre viața copilului. Dimineața am împărțit turta ursitoarelor la alți copii”²⁸.

Un alt rit, care valorifică disponibilitățile colacului, este *datul la grindă*, în ziua de Sf. Vasile. Ritual precreștin la origine, „presupune ridicarea copilului până la înălțimea grinzii, de trei ori, de către moș sau moașă, care rostesc: Să crească mare și sănătos nepotul”²⁹. Copilului i se așază pe cap un colac mare, împletit și împodobit cu „flori” din aluat, pe care sunt prinși bani, iar sub picioare se așază un topor, sau o bardă, astăzi, simbolic, orice fier: „Copilul care se dă la grindă ține în mână o sorcovă și așteaptă darul de la moși. Fierul se pune pe tocul ușii pentru ca cel dat la grindă să fie sănătos tot anul. După ce este dat la grindă, copilul sorcovește întâi moșii, părinții, bunicii și pe cei care mai sunt pe acolo. Este bucurie mare când primește darul de bani”³⁰. Deseori, acest colac, semn solar, căruia i se atribuie funcția de comunicare cu Cosmosul, cu divinitatea, este pus la gât. La final, colacul este dăruit de către moși copilului, împreună cu hăinuțe, dulciuri și bani.

În cadrul ceremonialului nunții sunt săvârșite o serie de acte de consacrare, creștine, dar și precreștine, menite a asigura „trecerea” tinerilor din domeniul profan în cel sacru, devenind împărați și împărătese, și, după nuntă, oameni obișnuți, gospodari ai satului. Din ultima categorie de acte, face parte și ruperea *turtei miresei* de către nașă, în patru bucăți, deasupra capului miresei și „azvârlirea” acestora nuntașilor, „în cele patru puncte cardinale”, „ca hrană sacră”, înainte de a pleca la cununia religioasă. Deoarece, tot ce vine în contact cu corpul mirilor în timpul nunții aduce belșug, fertilitate, prosperitate, nuntașii fac tot posibilul să prindă și să mănânce din aceste bucăți de turtă: „După învelitul miresei urmează ruperea turtei de către nașă. În acest sens, nașa pune sare în trei colțuri pe turtă, mireasa bea de trei ori dintr-un pahar cu vin amestecat cu miere sau zahăr și mănâcă tot de trei ori din turtă. Apoi, nașa rupe turta în capul miresei de patru ori, aruncând prima bucată din turtă la răsărit către nuntași, apoi pe celelalte”³¹.

La vârsta de 1 an, fetei „i se rupe turta” de către nașă, moment ce marchează trecerea primului prag din viață: „Când împlinește fata 1 an, nașa rupe turta fetei și se dă o petrecere cu mâncare și băutură. La băieți nu se face așa. Lor li se taie moțul, la 1 an sau la 3 ani”³².

Colacul este prezent și într-o serie de practici funerare, care urmăresc să-l așeze pe cel care a trecut pragul către „lumea de dincolo”, într-o nouă ordine și să-i asigure post-existența. Viața „de după moarte” a fost, și continuă să fie, o temă de mare amploare pentru mediile științifice și religioase, preocuparea primordială fiind deslușirea și înțelegerea experiențelor „din afară de trup”³³.

Potrivit tradiției creștine, viața pământească este perenă sau trecătoare, pe când moartea este „o trecere”, „o poartă” spre o altă dimensiune a vieții – cea în veșnicie, cu Dumnezeu. O dată cu

²⁸ Inf. Maria Rădulescu, 65 de ani, Bălcești, jud. Vâlcea, 2013.

²⁹ Inf. Lucreția Badea, 72 de ani, Spineni, jud. Olt, 2013.

³⁰ Inf. Georgeta Dumitrașcu, 55 de ani, Prejoi, jud. Dolj, 2013.

³¹ Inf. Teodora Pescaru, 49 de ani, Cioroiu, jud. Olt, 2013.

³² Inf. Domnel Bănicoiu, 83 de ani, Optași, jud. Olt, 2013.

³³ Vezi Macarie Moscovitul, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. 2, Sankt Petersburg, 1883; J.T. Addison, *Viața după moarte în credințele omenirii*, ediția a II-a, București, Editura Herald, 2006; Mircea Eliade, *Istoria religiilor și a credințelor religioase*, vol. I-II, București, Editura Științifică și Religioasă, 1991; Nicolae Velimirovici, *Învățăturile despre bine și rău* (traducere din limba sârbă de părintele Teofil Petrescu), București, 2001; Serafim Rose, *Sufletul după moarte. Experiențe contemporane „de după moarte” în lumina învățăturii ortodoxe* (traducere din limba engleză de Dana Cocargeanu), București, Editura Sophia, 2007, p. 216; Ștefan Mariș, *Lumea de dincolo, între spaimă și fascinație*, în „Memoria Ethnologica”, an IX, nr. 32-33/2009, p. 100-106; Idem, *Moartea între numinos și ritual*, în „Memoria Ethnologica”, nr. 34-35/2010, an X, p. 94-98.

moartea trupului, viața omului nu se termină, ci sufletul este cel care își continuă existența și în „lumea de dincolo”. Iată, bunăoară, ce nota în acest sens, Sfântul Avva Dorotei, Părintele monah din Gaza veacului al șaselea: „De fapt, sufletul nu pierde nimic din cele lucrate în această lume, ci la ieșirea din trup își amintește totul mai limpede și mai lămurit, odată slobozit de pământescul trupului”³⁴.

Pentru creștinii - ortodocși, „lumea de dincolo” este o realitate, precum realitate este și Învierea Domnului³⁵. Aceasta este „un preludiv al propriei noastre învieri”³⁶, după cum spunea Sfântul Apostol Pavel: „Dumnezeu Cel ce L-a înviat pe Domnul ne va învia și pe noi prin puterea Sa”. „Dacă nu există o înviere a morților, atunci nici Hristos n-a înviat. Iar dacă Hristos n-a înviat, atunci zadarnică este propovăduirea noastră, zadarnică e și credința voastră (...). Hristos a înviat din morți, fiind pârgă (= întâiul fruct copt) (a învierii) celor adormiți. Că, de vreme ce printr-un om a venit moartea, tot printr-un om a venit și învierea morților” (I Cor. 15, 13-14 și 20-21). Dar, garantul vieții viitoare pentru noi este Însuși Mântuitorul Iisus Hristos, Care ne-a spus: „Eu sunt Învierea și Viața; Cel ce crede în Mine, chiar dacă va muri, va trăi” (Ioan 11, 25). Potrivit celor afirmate de către etnograful și sociologul Ernest Bernea: „*Lumea de dincolo* nu este ceva neorganizat, ceva haotic, ci doar e altceva, dar tot o lume; poate cea adevărată, nepieritoare, pe care dintele timpului (veacul) nu o macină”³⁷.

În credința și tradiția liturgică a Bisericii, una dintre practicile adânc împământenite, prin intermediul căreia ne exprimăm recunoștința și iubirea pentru tot ceea ce cei răposați au făcut pentru noi, și îl rugăm pe Dumnezeu să le facă parte de veșnică odihnă în ceata aleșilor Săi, este pomenirea acestora³⁸. Urmând exemplul lui Iuda Macabeul, care „a adus jertfă de curăție pentru cei morți” (II Mac, 12, 46), aducerea-aminte de cei răposați constă în pomenirea veșnică prin rugăciune, milostenie și jertfă liturgică. În acest sens, arhiepiscopul Ioan Maximovici, menționa: „Fiecare dintre noi, care dorim să ne arătăm iubirea pentru cei morți și să îi ajutăm cu adevărat, putem face aceasta cel mai bine rugându-ne pentru ei și îndeosebi pomenindu-i la Liturghie, când părțilelele scoase pentru vii și morți sunt puse în Sângele Domnului, cu cuvintele: «Spală, Doamne, păcatele celor ce se pomenesc aici cu Scumpul Tău Sânge, pentru rugăciunile sfinților Tăi». Nu putem face nimic mai bun sau mai mare pentru cei morți, decât să ne rugăm pentru ei, pomenindu-i la Liturghie. Ei au mereu trebuință de aceasta, îndeosebi în vremea celor patruzeci de zile când sufletul celui răposat merge pe calea spre locașurile veșnice”³⁹. Prin urmare, aceste pomeniri, sunt cele care asigură interacțiunea mediată dintre vii și morți⁴⁰.

Rugăciunea și milostenia pentru cei adormiți sunt căile care trebuie urmate pentru a-i ajuta sau pentru a le înlesni starea lor păcătoasă. Având ca punct de plecare soroacele pe care Biserica ortodoxă le-a stabilit pentru cei adormiți, și continuând cu pomenirea lor în zilele de pomenire generală, precum și pomenirea la fiecare Sfântă Liturghie, putem fi siguri că săvârșim cel mai util și firesc lucru pentru sufletele celor răposați.

³⁴ Avva Dorotei, *Discourses*, traducere de E. P. Wheeler, Kalamazoo, 1977, p. 185-186.

³⁵ Mircea Păcurariu, *Predici la Duminici, la Praznicele împărătești și ale Maicii Domnului, la Sfinții mari și la Sfinții români; predici ocazionale și la înmormântări*, ediția a III-a, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 2010, p. 571.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Ernest Bernea, *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*, București, Editura Humanitas, 1997, p. 95.

³⁸ Referitor la semnificațiile termenului *pomană*, vezi Ofelia Văduva, *Magia darului*; Nicu Gavriluță, *Mentalități și ritualuri magico-religioase. Studii și eseuri de sociologie a sacrului*, Iași, Editura Polirom, 1998.

³⁹ Serafim Rose, *op. cit.*, p. 216.

⁴⁰ Gail Kligman, *Nunta mortului. Ritual, poetică și cultură populară în Transilvania*, ediția a II-a, Iași, Editura Polirom, 2005, p. 149.

Colacul face parte dintre sacrificiile de tip obiectual care se aduc, de către credincioși, la altar, pentru cei vii și cei morți, împreună cu lumânarea, pomelnicul, coliva și vinul. Acest gest ritualic semnifică jertfa fiecărui credincios pentru ca Dumnezeu Fiul să o primească de la fiecare și să se ospăteze cu fiecare.

La proscomidie se folosește *prescura* (din grecesul „prosfore” = ofrandă, jertfă, aducere), care se reunește, de obicei, în formă de cruce cu patru colțuri. Există și tradiția reunirii a cinci unități de prescură într-una, ceea ce simbolizează cele cinci pâini cu care Mântuitorul a săturat mulțimile în pustie după ce a prevestit instituirea jertfei Trupului său⁴¹.

Potrivit tradiției vechi și generale a Bisericii Ortodoxe, pomenirea individuală a mortului prin slujbe cu rugăciuni se face la următoarele termene sau soroace: ziua a treia, a noua și a patruzecia după moarte, la șase luni, la nouă luni și la 1 an după moarte; apoi la fiecare jumătate de an și din an în an, până la împlinirea a șapte ani de la moarte: „La înmormântare și la pomenile până la 7 ani, împărțim 44 colaci cu 44 lumânări, 1 înger, 1 Dumnezeu, 1 colac mare, popă, 1 mărturie, 1 prescură. De când moare omul, până la 6 săptămâni, împărțim în fiecare sâmbătă câte 7 boboneți sau sâmbicioare și le numim pentru fiecare zi. Pentru miercuri și vineri punem pe ele de post: halva și rahat, iar pentru celelalte zile, punem de dulce ce avem în casă: carne, brânză, ouă, prăjituri”⁴².

Pe lângă aceste zile de pomenire individuală a răposaților, Biserica a stabilit că, de regulă, pomenirea generală a celor adormiți are loc în zi de sâmbătă, „în amintirea Sâmbetei din Săptămâna patimilor, când Mântuitorul a stat cu trupul în mormânt, iar cu sufletul S-a pogorât în iad ca să elibereze pe toți dreptii din veac adormiți”⁴³. Aceste sâmbete sunt: cea dinaintea Lăsăturii Sec de Carne sau a Înfricoșătoarei Judecăți și cea dinaintea Pogorării Duhului Sfânt sau a Rusaliilor. Se mai adaugă pomenirea generală a morților, la 6 august, cea din ziua de marți după Duminica Tomii, cea din joia Înălțării Domnului⁴⁴. În perioada Postului Mare, conform rânduielilor tipiconale din Triod, pomenirea celor răposați se săvârșește în sâmbetele a doua, a treia și a patra⁴⁵.

Colacii sunt preparați din aluat dospit, ceea ce ne aduce aminte de aluatul nesticăciunii, cu care Mântuitorul a asemănat Împărăția cerurilor (Luca, XIII, 20-21), și care „El însuși cel care dospește toată frământătura Bisericii Sale, adică firea creată, până la Unirea și asemănarea cu el, prin împărtășire și înviere”⁴⁶.

În unele zone ale Olteniei, cu precădere în mediul rural, colacii sunt însemnați cu pistolnicul, o ștampilă rudimentară din lemn, pe talpa căreia sunt inscripționate literele: „I.S. N.I. K.A.”, prin care modelările din aluat sunt consacrate: „De când frământ eu colacii, așa am văzut și la mama, înainte de a-i băga la cuptor îi însemnez cu pistolnicul pentru ca să se știe că sunt colaci. Pistolnicul ăsta îl am de la mama. Acum nu prea se mai fac”⁴⁷.

Colacii, întrebuințați la mesele rituale și la slujbele funebre, sunt, de obicei, împlețiți și împodobiiți cu diferite aplicații din aluat sau incizii geometrice, ce dovedesc simțul pentru frumos și gustul artistic al colectivității din Oltenia, care se exercită și în acest domeniu⁴⁸.

⁴¹ D. Buzatu, *Paniornamentica*, în „M.O.”, nr. 7-8/1963, p. 568.

⁴² Inf. Gheorghita Gheorghe, 67 de ani, Stoicești, jud. Dolj, 2010.

⁴³ *Predici la Duminici, la Praznicele împărătești și ale Maicii Domnului, la Sfinții mari și la Sfinți români; predici ocazionale și la înmormântări*, ediția a III-a, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 2010, p. 570.

⁴⁴ Nicolae D. Necula, *Tradiție și înnoire în slujirea liturgică*, vol. 3, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2004, p. 262.

⁴⁵ Idem, *Sunt toate sâmbetele din perioada Postului Mare zile de pomenire a morților?*, în „Vestitorul Ortodoxiei”, III (1991), nr. 33-34, p. 7; Idem, *Tradiție și înnoire în slujirea liturgică*, vol. I, Galați, 1996, p. 281-283.

⁴⁶ Zamfira Mihail, *Pâinea în cultul ortodox și semnificația sa în viața laicilor*, în „REF”, tom 38, nr. 5 /1993, p. 467.

⁴⁷ Inf. Maria Luță, Stoicești, jud. Dolj.

⁴⁸ D. Buzatu, *art. cit.*, p. 568.

Alimentele consumate la înmormântare și pomeni, secvențe rituale care atestă dorința participanților la scenariul ceremonialului funerar de a reface dezechilibrul produs în cadrul colectivității prin pierderea unui membru al ei, au ele însele valori magico-rituale. Este vorba despre sacrificiul bobului de grâu pentru a prepara colacul-ofrandă rituală, dar și coliva care simbolizează credința în nemurirea sufletului, deoarece, așa cum bobul de grâu trebuie să cadă în pământ și să putrezească pentru a da un nou colț, așa și trupul omului va elibera sufletul spre o nouă existență numai după ce se preface în elementele din care a fost creat.

Tot la pomeni, în Oltenia, se face „un toiag” dintr-un băț de alun, pe care se prinde, cu un fir roșu, un colac numit *covrig*, un măr, un prosop sau un batic, și o lumânare. Toiagul se ține în poziție verticală de către o rudă a celui răposat, care veghează ca lumânarea să nu se stingă pe tot parcursul desfășurării slujbei de pomenire de către preot. Este „dat de pomana” împreună cu mâncarea: „La înmormântări și pomeni facem câte un toiag pentru mort, numai că la pomana de un an facem 2 toiage, unul pentru mort și unul pentru sărindarul de țărână. Luăm un băț de alun, pe care atârnam cu un fir roșu un covrig, un măr și cu un alt fir legăm un prosop sau un batic, depinde dacă mortul e bărbat sau femeie, și o lumânare. Dacă avem, punem și flori”⁴⁹.

În arealul studiat, colacul, particularizat și identificat printr-o carieră culturală de excepție, însumează un set de simboluri și valori, menite să armonizeze toate palierele existențiale, pregătind, astfel, intrarea sub bun augur într-o nouă ordine. Acest obiect ritual dobândește, în concepția mentalului popular, valori simbolice, fiind de nelipsit în performarea secvențelor rituale și ceremoniale derulate cu ocazia sărbătorilor de peste an, sau a obiceiurilor din ciclul vieții. Ritologia destul de vastă a acestuia, îl recomandă ca simbol al renașterii, al renovării, precum și al fertilității.

⁴⁹ Inf. Ioana Sorescu, 67 de ani, Bulzești, jud. Dolj, 2013.